

Lietuvos humanitarinių ir socialinių mokslų duomenų archyvas – naujos empirinių tyrimų galimybės

Įvairiuose Lietuvos mokslo plėtros dokumentuose neretai pažymimos kelios humanitariniams ir socialiniams mokslams būdingos silpnybės: nepakankama kompetencija analizuoti empirinius duomenis, ribota prieiga prie kokybiškų, tarptautiniu mastu palyginamų pirminių tyrimų duomenų. Sėkminga humanitarinių ir socialinių mokslų (HSM) duomenų kaupimo ir sklaidos institucijų veikla kitose Europos šalyse rodo, kad ir Lietuvai yra būtina specifinė mokslinių tyrimų infrastruktūra – empirinių duomenų archyvas. Tokia institucija kaip tik ir atsirado Lietuvoje.

Lietuvos HSM duomenų archyvas (LiDA) (toliau – LiDA) yra virtuali skaitmeninė empirinių HSM duomenų kaupimo, valdymo ir sklaidos infrastruktūra. LiDA tikslai yra kaupti empirinius kiekybinius ir kokybinius duomenis, užtikrinti mokslininkams prieigą prie Lietuvos ir pasaulinių HSM empirinių duomenų, taip pat padėti tobulinti studentų, mokslininkų ir kitų tyrėjų duomenų analizės kompetenciją.

Dabartinis LiDA buvo sukurtas vykdant ES struktūrinių fondų lėšomis finansuojamą projektą¹, kurį įgyvendino Kauno technologijos universiteto Politikos ir viešojo administravimo institutas 2006–

1 „Empirinių duomenų ir informacijos humanitarinių ir socialinių mokslų tyrimams kaupimas ir valdymas: Lietuvos HSM duomenų archyvas (LiDA)“ (Paramos sutarties nr. ESF/2004/2.5.0-03-392/BPD-262/F450BPD262).

2008 m. Per pirmuosius dvejus veiklos metus buvo aprašyti empiriniai tyrimai, atlikti Lietuvoje 1989–2006 m.; parengti empirinių HSM duomenų archyvavimo ir dokumentavimo standartai; į lietuvių kalbą išverstas ir adaptuotas vienas žinomiausių humanitariniuose socialiniuose moksluose – HASSET tezasauras; dokumentuoti ir archyvuoti 66 HSM duomenų rinkiniai; vykdyti Lietuvos mokslininkų ir doktorantų mokymai empirinių duomenų analizės klausimais; parengti keli pavyzdiniai metodologiniai mokomieji studijų paketai.

Nuo 2009 m. vidurio Kauno technologijos universiteto Politikos ir viešojo administravimo institute prasidėjo naujas LiDA plėtros etapas. 2010–2011 m. bus parengti ir publikuoti moksliniai leidiniai apie pažangius HSM duomenų analizės metodus bei vykdomi metodologiniai mokymai. 2010 m. pradžioje jau vyko du metodologiniai mokymai: „Aprašomoji kiekybinių duomenų analizė“ Kaune ir „Apklausų duomenų analizė“ Vilniuje. Iki 2011 m. vidurio Klaipėdoje, Šiauliuose, taip pat Vilniuje ir Kaune dar bus surengti septyni metodologiniai seminarai.

LiDA iniciatyva pirmą kartą Lietuvoje bus surengti du specializuoti tarptautinių tyrimų duomenų analizės seminarai (vadinamieji *data confrontation seminars*). Juos Lietuvos mokslininkams ir kitiems tyrėjams ves užsienio ekspertai. Visų nuo 2008 m. vykdytų mokymų ir seminarų medžiaga bei mokomoji medžiaga apie kiekybinių ir kokybinių HSM tyrimų duomenų analizės metodus yra skelbiama LiDA portale (www.lidata.eu). Be to, dar šiais metais skaitytojus pasieks Z. Norkaus ir V. Morkevičiaus mokomoji knyga „Kokybinė lyginamoji analizė“, kurioje mokoma praktiškai atlikti kokybinę lyginamąją analizę (QCA) naudojant laisvai prieinamas programines priemones.

Toliau LiDA bus pildomas naujais kiekybinių HSM tyrimų (apklausų) duomenimis. Šiuo metu LiDA siūlo prieigą prie 130 kiekybinių duomenų rinkinių. Jie laisvai prieinami registruotiems LiDA vartotojams. 2011 m. antroje pusėje numatoma turėti ne mažiau kaip 200 duomenų rinkinių, kurie bus integruoti į europines HSM duo-

menų archyvavimo sistemas (CESSDA-ERIC – <http://www.cessda.org>). Tai užtikrins ilgalaikę prieigą prie duomenų Lietuvos ir pasaulio mokslininkams bei kitiems tyrėjams.

Didžiąją šiuo metu turimos LiDA kolekcijos dalį – iš viso 98 – sudaro Lietuvoje atliktų kiekybinių tyrimų duomenų rinkiniai. Tokių rinkinių užsienio šalių archyvuose nėra. Šie tyrimų duomenys gauti iš visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centro „Vilmorus“ bei rinkos analizės ir tyrimų grupės „RAIT“. Duomenų rinkiniai lietuvių kalba yra sugrupuoti į 10 serijų: *Požiūris į ES* (2 duomenų rinkiniai); *ES parama* (2 duomenų rinkiniai); *Kalba darbe* (2 duomenų rinkiniai); *Politinis barometras* (29 duomenų rinkiniai); *Skaitmeninė Lietuva* (3 duomenų rinkiniai); *Socialinis ekonominis barometras* (36 duomenų rinkiniai); *Požiūris į vaikus* (2 duomenų rinkiniai); *Valsstybės tarnybos tyrimai* (2 duomenų rinkiniai); *Žmogaus teisės Lietuvoje* (9 duomenų rinkiniai); *Neklasifikuoti tyrimai* (11 duomenų rinkinių).

LiDA taip pat saugomi Lietuvoje atliktų 32 tarptautinių tyrimų duomenų rinkiniai anglų kalba, kurie sugrupuoti į 7 serijas: *Candidate Countries Eurobarometer* (11 duomenų rinkinių); *Central and Eastern Eurobarometer* (9 duomenų rinkiniai); *Standard Eurobarometer* (6 duomenų rinkiniai); *European Election Studies* (1 duomenų rinkinys); *European Values Study* (2 duomenų rinkiniai); *New Baltic Barometer* (6 tyrimai viename duomenų rinkinyje); *Studies from Eastern Europe* (2 duomenų rinkiniai).

Nuo 2009 m. rugsėjo sukurta prieiga prie kokybiško, tarptautinio lygmens pirminio HSM tyrimų duomenų šaltinio – didžiausio pasaulyje duomenų archyvo – Tarpuniversitetinio politinių ir socialinių tyrimų konsorciumo (*Inter-University Consortium for Political and Social Research, ICPSR*, <http://www.icpsr.umich.edu/icpsrweb/ICPSR>), kuriame kaupiami tyrimų duomenų rinkiniai, skirti socialinių mokslų studentams, mokslininkams ir tyrėjams. Septynių Lietuvos mokslo ir studijų institucijų – Kauno technologijos universiteto, Vilniaus universiteto, Mykolo Romerio universiteto, Vytauto Didžio-

jo universiteto, Klaipėdos universiteto, Šiaulių universiteto ir Lietuvos socialinių tyrimų centro – dėstytojai ir studentai, užsiregistravę iš bet kurios šioms institucijoms priklausančių kompiuterių tinklo darbo vietos, įgyja teisę parsisiųsti ICPSR duomenų rinkinius. ICPSR suteikia prieigą prie daugiau nei 500 000 tyrimų rinkinių (ar bylų), priklausančių įvairioms mokslo kryptims: politologijai, ekonomikai, sociologijai, edukologijai, kriminalistikai, psichologijai, istorijai ir kitoms disciplinoms. ICPSR archyve vartotojai ras daugiau nei 70 su Lietuva susijusių duomenų rinkinių.

LiDA pats vykdo ir dokumentuoja pažangius tarptautinius empirinius tyrimų projektus Lietuvoje. Archyvo iniciatyva užbaigtas Europos socialinio tyrimo (*European Social Survey*, ESS) (<http://www.europeansocialsurvey.org>) ketvirtosios tyrimo bangos vykdymas Lietuvoje. Reikėtų paminėti, kad ESS projektui 2005 m. buvo suteikta ES prestižinė filosofo ir mokslininko Renė Dekarto premija už tarpkultūrinių tyrimų naujoves. Ketvirtosios tyrimo bangos duomenų rinkinys LiDA vartotojams bus prieinamas jau nuo šių metų balandžio. Taip pat yra ruošiamasi ESS penktosios tyrimo bangos vykdymui 2010 m. pabaigoje. Artimiausiu metu bus imtasi žingsnių siekiant įvertinti ištraukimo į Europos sveikatos, senėjimo ir išėjimo į pensiją tyrimą (SHARE) (<http://www.share-project.org>) galimybes.

LiDA taip pat plėtoja naujas veiklų kryptis: numatoma pradėti kokybinių HSM duomenų, istorinių ir Lietuvos politinės sistemos duomenų šaltinių archyvavimą. Tam imtasi kurti kokybinių HSM tyrimų, istorinių ir Lietuvos politinės sistemos duomenų įgijimo, archyvavimo, dokumentavimo bei sklaidos sistemas ir atlikti Lietuvos kokybinių, istorinių ir politinės sistemos duomenų šaltinių identifikavimą. Taip pat bus optimizuotos esamos kiekybinių HSM duomenų įgijimo, archyvavimo, dokumentavimo ir vartotojų prieigos prie LiDA saugomų duomenų sistemos, tobulinami empirinių HSM duomenų archyvavimo ir dokumentavimo standartai pagal tarptautinį *Data Documentation Initiative* (DDI) (<http://www.ddialliance.org>)

standartą. Prie lietuvių kalbos bus adaptuota naujausia „Europos kalbų socialinių mokslų tezauro“ (*European Language Social Science Thesaurus*, ELSST) – informacijos tvarkybos ir paieškos įrankio – versija bei patobulintas LiDA archyvo reikmėms 2008 m. adaptuotas HASSET tezauras.

Dauguma darbuotojų LiDA dirba nuo pat jo įkūrimo. Jie kelia savo kompetenciją – stažuojasi Europoje ir pasaulyje pirmaujančiuose Vokietijos, Anglijos, Norvegijos duomenų archyvuose.

EGLĖ VAIDELYTĖ, GIEDRIUS ŽVALIAUSKAS